

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ І ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО І ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

A Присвячено актуальній проблемі формування ключових і професійних компетенцій майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу. Автори окреслюють коло проблемних питань із підготовки фахівців означеного фаху та пропонують напрями роботи щодо формування їхніх ключових і професійних компетенцій.

У дослідженні з'ясовано, що застосування майбутніми фахівцями готельно-ресторанного і туристичного бізнесу знань на практиці допомагає набутти досвіду в трьох сферах: підприємництво, готовність працювати і життєві навички. Досвід підприємництва розвиває такі здібності: прийняття рішень; стратегічне мислення; взаємодія з конкурентами; робота у співпраці, розуміння ризику та нагороди; постановка і досягнення мети. Готовність працювати має прояв у здатності до: роботи в команді; самоврядування; застосування знань і технологій; планування; відповідальності; критичного мислення; зібраності і самодостатності; працездатності і пунктуальності. Формування життєвих навичок забезпечують: комунікаційні навички; соціальні навички; здатність досягати консенсусу; самоповага; безконфліктність; витривалість; зміцнення цінностей і етики.

Доведено, що шлях формування професійних умінь майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу має базуватися на сучасних підходах (системному, проблемному, особистісно-орієнтованому, модульно-компетентнісному і контекстному), принципах (науковості, системності, соціального партнерства, інтеграції, міжпредметних зв'язків, професійної спрямованості) і формах взаємодії (майстер-класи, тренінги, конкурси професійної майстерності, моделювання виробничих ситуацій).

Зроблено висновок, що, для ефективного формування ключових і професійних компетенцій майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, їхня підготовка має бути ступеневою, неперервною, універсальною, містити диференційовані програми, базуватися на науково-технічних досягненнях і новітніх технологіях навчання.

Ключові слова: компетенція; ключові компетенції; професійні компетенції; фахівець готельно-ресторанного і туристичного бізнесу; підготовка фахівця готельно-ресторанного і туристичного бізнесу

S *Viktor Strelnikov, Lesya Lebedyk. The key and professional competencies' development of future specialists of hotel-restaurant and tourist business.*

The article is devoted to the topical problem of the development of key and professional competencies of future specialists of hotel-restaurant and tourist business. The authors outline a range of problematic issues regarding the training of specialists in this specialty and suggest areas of work for the key and professional competencies' development.

The study found that the application of knowledge by practitioners in the hotel-restaurant and tourism business in practice helps to gain experience in the following three areas: entrepreneurship, willingness to work and life skills. Entrepreneurship experience develops the following abilities: decision making; strategic thinking; interaction with competitors; work in cooperation, understanding the risk and rewards; goal setting and achievement. Willingness to work is manifested in the ability to work in a team; municipality; application of knowledge and technologies; planning; responsibility; critical thinking; concentration and self-sufficiency; efficiency and punctuality. Life skills development is provided by communication skills; social skills; ability to reach consensus; self-esteem; conflict-free; endurance; strengthening values and ethics.

It is proved that the way of formation of professional skills of future specialists of hotel and restaurant and tourist business should be based on modern approaches (system, problem, personality-oriented, module-competence and context), principles (scientificity, system, social partnership, integration, interdisciplinary relations, professional orientation) and forms of interaction (master classes, training, competitions of professional skill, modeling of production situations).

It is concluded that for effective development of key and professional competencies of future specialists of hotel-restaurant and tourism business, their training should be gradual, continuous, cross-functional, contains diversified programs, based on scientific and technical achievements and the latest learning technologies.

Key words: competence; key competencies; professional competencies; specialist of hotel-restaurant and tourist business; training of hotel-restaurant and tourist business specialist

Стрельников Виктор Юрійович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Strelnikov Viktor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Special Education and Social Work Department, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: strelnikov.poltava@gmail.com

Лебедик Леся Вікторівна, докторка педагогічних наук, доцентка кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Lebedyk Lesia, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Special Education and Social Work Department, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: lebedyk_lesya@ukr.net

Постановка проблеми. Заклад готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, незалежно від його специфіки, місцезнаходження, масштабів розвитку, орієнтації на певну групу клієнтів, передбачає сталий ефективний розвиток, що визначається також і отриманням стабільного прибутку. Прибуток таких специфічних підприємств залежить від багатьох чинників, але найважливішим із них є чинник професіоналізму його співробітників. Дійсно, у часи, коли споживач сфери готельно-ресторанних і туристичних послуг орієнтований не лише на якісне культурне обслуговування, а й на комфортну атмосферу, широкий спектр додаткових послуг, питання забезпечення закладів готельно-ресторанного і туристичного бізнесу висококваліфікованими кадрами набуває першочергового значення. Від компетенцій працівників означеної сфери прямо залежить задоволення клієнтів, а отже, на такий заклад чекає стабільний прибуток і позитивний імідж.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу показав її популярність у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях (І. Балабанов [1], Н. Білик [3; 29], В. Бурак [4; 5; 6; 7; 30], А. Віндюк [8], А. Гарага [9], В. Гутмайер, І. Заблоцька [11], Ю. Земліна [12], І. Зоріна, О. Іванова [13], Я. Казарницькова [14], С. Кожушко [15; 16], Л. Лебедик [18; 19], Р. Ленгер, Д. Люта [20], А. Мазаракі [10], С. Мельниченко, К. Піцул [21], А. Расулова, В. Стрельников [23; 24], Т. Ткаченко [26], В. Умбрайт, Дж. Уокер, І. Чуєва і Е. Криволапов [27], Г. Штиклер, В. Штифурак і О. Самохвал [28], Л. Шульгіна та ін.).

Серед дисертаційних досліджень звернемо увагу на роботи: Л. Безкоровайної, яка присвячена теоретичним і методичним засадам професійної підготовки майбутніх фахівців з туризмознавства у вищих навчальних закладах [2]; С. Кравець – формуванню ключових компетентностей майбутніх фахівців ресторанного сервісу [17] та ін.

Водночас, проведений аналіз проведених досліджень показав актуальність подальшого вироблення узагальнених знань щодо формування ключових і професійних компетенцій фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу.

Практика вищої школи України також показала, що для швидшого забезпечення ринку праці фахівцями готельно-ресторанного і туристичного бізнесу за останнє десятиліття більше сорока закладів вищої освіти стали готувати фахівців означених галузей за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями. Але, на жаль, якість підготовки фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу бажає бути кращою. Заклади освіти мають переосмислити підходи до професійної підготовки фахівців, беручи до уваги потреби

сучасних підприємств готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, зростання вимог до фахівців означених сфер, новітні форми обслуговування тощо.

Сучасні інноваційні технології у сфері готельно-ресторанного господарства [25] і туристичного бізнесу, на жаль, не так активно, як хотілося б, знаходять відображення у методичних розробках щодо формування їхніх компетенцій, недостатньо досліджуються у педагогіці, мало знаходять відображення у підручниках і посібниках з готельно-ресторанного і туристичного бізнесу.

Тому **метою статті** є визначення ключових і професійних компетенцій фахівця готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, вимог до його особистості, які повинні складати основу змісту фахової підготовки.

З огляду на вищезазначене, **завданнями дослідження** було: 1) дослідити зміст ключових і професійних компетенцій фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу; 2) сформулювати вимоги до їхньої особистості; 3) визначити перспективні шляхи формування означених компетенцій у майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу.

Переходячи до **викладення основного матеріалу дослідження**, зазначимо, що ключові компетенції розглядаємо як такі, які необхідні людині для соціалізації в реальному житті, а професійні – для виконання професійних функцій. Ключові компетенції формуються у процесі неперервної освіти людини, професійні – в процесі професійної підготовки (професійної освіти, підвищення кваліфікації, післядипломної освіти тощо) [18, с. 11].

Вирішуючи **перше завдання** дослідження, ми виділяємо основні напрями ключових компетенцій: політичні та соціальні компетенції; компетенції, необхідні для життя в полікультурному суспільстві; комунікативні компетенції; компетенції, пов'язані з появою суспільства інформації, здатність учитися все життя як основа неперервної підготовки в професійному плані, а також особистому та суспільному житті.

Здійснюючи підготовку фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, маємо на увазі той факт, що на сферу освіти специфічно впливають такі тенденції постіндустріальної економіки [там само, с. 12]: а) стрімкий розвиток інформаційної «суми технологій» як спосіб подальшого підвищення ефективності всіх видів виробництва; б) збереження і підвищення рівня ефективності суспільного виробництва, яке стає науково й енергоємним, дорожчим і безлюдним, безвідходним і високопродуктивним; в) високий рівень інформатизації і комп'ютеризації виробництва; г) значні витрати «робочого» часу на саморозвиток і самовдосконалення людини, корисним для суспільства часом

стає вільний час індивіда; д) відмова в підготовці фахівців від інформаційного навчання на користь методологічного, коли працівник вміє самостійно знаходити і раціонально використовувати необхідну інформацію; е) нові інформаційні технології навчання істотно скорочують терміни засвоєння освітніх стандартів, тому традиційна професійна освіта втрачає свою актуальність; є) процеси інтеграції та диференціації наукового знання, інтеграції технічного та гуманітарного знання замінюються структуруванням банків даних і знань, створенням гіпертекстів, при цьому доступ до них буде відкритий для більшості населення шляхом умілого формування запиту; ж) у структурі особистості незначне місце займе професійна спеціалізація і рівень кваліфікації працівника, а головне місце – оволодіння ключовими компетенціями та залучення до загальнолюдських цінностей; з) усе більшу частину займає освіта за індивідуальними планами, що враховує психофізіологічні, генетичні та інші якості людини, що потребують від викладача не стільки дидактичної, скільки управлінської компетентності.

Тому акцент в сучасному соціумі робиться не просто на компетенціях, а на ключових компетенціях. Ключова компетенція є визначальною, тому що вона відповідає умовам реалізації, що не є обмеженими або занадто специфічними, а в деякій мірі універсальними. За підготовки легко зрозуміти, чому віддають перевагу розвитку компетенцій «широкого спектра», здатних проявити себе в різних ситуаціях й умовах.

Зазначимо, що на нарадах і семінарах Ради Європи обговорювалися, в тому числі і проблема ключових компетенцій, список яких в контексті підготовки фахівця бізнесу виглядає так: а) *вивчати*: уміти знаходити користь в досвіді; організувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх, організувати свої власні прийоми навчання; вміти вирішувати проблеми, самостійно вчитися; б) *шукати*: замовляти різні бази даних; опитувати оточення; консультуватися у експертів; отримувати інформацію; вміти працювати з документами та класифікувати їх; в) *думати*: організувати взаємозв'язок минулих і сучасних подій; критично ставитися до різних аспектів розвитку наших суспільств, самостійно протистояти невпевненості і складності; займати позицію в дискусіях і виробляти свою власну думку; бачити важливість політичного та економічного оточення, в якому відбувається навчання і робота; оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, споживанням, а також з навколишнім середовищем; вміти оцінювати твори мистецтва і літератури; г) *співпрацювати*: вміти співпрацювати і працювати в групах; приймати рішення; залагоджувати конфлікти; вміти домовлятися; д) *братися за справу*: включатися в проект, бути відповідальним; увійти в групу або колектив і внести свій вклад в загальну справу; довести солідарність; вміти організувати свою роботу; вміти користуватися обчислювальними і моделюючими приладами; е) *адаптуватися*: вміти використовувати нові інформаційні та комунікативні технології; довести гнуч-

кість в умовах швидких змін; показати стійкість перед труднощами; вміти знаходити нові рішення [там само, с. 12].

Цей список ключових компетенцій не є вичерпним і остаточним. У переліку ключових компетентностей майбутніх агентів з організації туризму визначено такі: оперативність в прийнятті правильних рішень у позаштатних ситуаціях під час роботи; здатність відповідально ставитися до професійної діяльності; знання професійної лексики та термінології; здатність діяти в нестандартних ситуаціях; здатність працювати в команді; дотримання професійної етики; запобігання конфліктних ситуацій [22].

Положення про те, що засвоєння компетенцій базується на досвіді, діяльності майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, ґрунтується на досягненнях теорії навчання (Г. Костюк, Ж. Піаже, Л. Виготський, Дж. Брунер та ін.). Щоб навчитися працювати у готельно-ресторанному і туристичному бізнесі, – треба працювати в ньому, навчитися спілкуванню – спілкуватися, навчитися творчості – брати участь у вирішенні нестандартних, творчих завдань і реальних професійних життєвих проблем.

Услід за Н. Білик, до умов розвитку комунікативної компетентності як складника професійної компетентності відносимо осмислення керівником важливості комунікативної компетентності в управлінській діяльності, вміння моделювати комунікативні ситуації, що забезпечують вільний процес спілкування в педагогічному та учнівському колективах; підвищення його професіоналізму; саморозвиток комунікативних здібностей [29, с. 191].

Неможливо набути ключових і професійних компетенцій в авторитарно керованому університеті, де студенти не мають права вибору власної траєкторії навчання, самостійної мотивації тощо. Набуття ключових і професійних компетенцій залежить насамперед від активності майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, їхньої активної пізнавальної позиції. Тому необхідні реальні навчальні програми як набори професійних навичок, які є результатом досвіду означених фахівців, набутого в повсякденному житті і роботі в готельно-ресторанному і туристичному бізнесі.

Вирішуючи *друге завдання* дослідження (формулювання вимог до особистості фахівця готельно-ресторанного і туристичного бізнесу з метою удосконалення системи його фахової підготовки на основі професійних якостей), ми зверталися до довідника «Основні професії американського бізнесу» [18, с. 12–13]. Підготовка фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу вимагає розвитку певних якостей особистості, що відображають скоріше не суму знань, умінь і навичок, а швидкість їхнього набуття та пристосування до нових умов. А саме: *ініціативність*, *глибина економічного мислення* (вміння об'єктивно й оперативно оцінювати події та взаємозв'язку в кожній господарській ситуації, відокремлювати головне від другорядного, прогнозувати тенденції розвитку і вибирати найефективніші рішення); *інноваційна активність* (готовність і прагнення оновлювати продукцію, технологію, організацію

виробництва і управління, долати інертність мислення); *ощадливість* (уміння знаходити, раціонально розподіляти й економно витрачати ресурси); *психологічна стійкість* (почуття власної гідності, самовладання в складних ситуаціях), *готовність* ще під час навчання *робити свою кар'єру*.

Робота фахівця готельно-ресторанного і туристичного бізнесу все більше пов'язана з роботою з людьми і контролем, аналізом ринку і фінансів, перспективним прогнозуванням, навчанням кадрів, реорганізацією закладу відповідно до нових умов [19, с. 61-63].

Експерти, якими були професійні фахівці готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, відзначали, що застосування студентами знань на практиці допомагає набутти досвіду в трьох сферах: підприємництво, готовність працювати і життєві навички. До підприємницьких здібностей експерти віднесли: прийняття рішень; стратегічне мислення; взаємодія з конкурентами; роботу у співпраці, розуміння ризику та нагороди; постановку і досягнення мети. Готовність працювати проявляється в навичках: роботи в командах, здатність до самоврядування, застосування знань і технологій, здатність планувати, прийняття відповідальності, здатність до критичного мислення; зібраність і самодостатність, працездатність і пунктуальність. Життєвими навичками є: комунікаційні навички, соціальні навички, здатність досягати консенсусу, вміння брати на себе відповідальність; самоповага; безконфліктність; витривалість, зміцнення цінностей і етики.

Вирішуючи *третьє завдання* дослідження – визначення перспективних шляхів формування ключових і професійних компетенцій майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, – зазначимо, що для того, щоб стати висококваліфікованим фахівцем, студент повинен не тільки володіти знаннями, вміннями, набутими в процесі навчання, а й грамотно їх застосовувати, використовуючи творчий підхід у професійній діяльності. Сформовані компетенції фахівець із готельно-ресторанного і туристичного бізнесу повинен уміти застосовувати в різних видах професійної діяльності, а саме: організації готельно-ресторанної і туристичної справи, організації обслуговування, маркетингової діяльності, контролі якості продукції та послуг, виконанні робіт за робітничими професіями тощо [23, с. 48-51; 24, с. 26-28]. Реалізація перелічених видів діяльності неможлива без формування сукупності комунікативних умінь, які є складником ключових і професійних компетенцій.

Тому в основу формування професійних компетенцій педагогі мають покласти взаємозв'язок теорії та практики.

Процес формування професійних умінь має бути заснований на системному, проблемному, особистісно-орієнтованому, модульно-компетентістському і контекстному підходах. Системний підхід може дозволити нам створити цілісну взаємопов'язану структуру формування професійних умінь. Проблемний підхід забезпечує формування комунікативних умінь у процесі вирішення проблемних

ситуацій професійної спрямованості. Особистісно-орієнтований підхід ставить в основу особистість студента, його реалізацію у професійній діяльності, формування професійно значущих особистісних якостей. Модульно-компетентістський підхід лежить в основі реалізації нових державних освітніх стандартів, які передбачають формування ключових і професійних компетенцій блоками-модулями. Контекстний підхід дозволяє здійснити підготовку фахівця в контексті його майбутньої професійної діяльності і націлити освітній процес на формування професійних умінь, є важливою складовою професійної підготовки фахівця сфери обслуговування.

В основу формування професійних умінь повинна бути покладена система принципів: науковості, системності, соціального партнерства, інтеграції, міжпредметних зв'язків, професійної спрямованості [23, с. 48-51].

Формування професійних умінь фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу повинне мати безперервний характер і здійснюватися в процесі теоретичного, виробничого та позааудиторного навчання. У процесі теоретичного навчання формується сукупність знань про особливості професії, про функціональні обов'язки тощо. Зокрема, під час лекцій формування професійних умінь здійснюється в ході виконання завдань, що включають елементи професійної комунікації: публічні виступи, створення та вирішення професійних проблемних ситуацій, участь у дискусіях, конференціях тощо. Формування професійних умінь під час виробничого навчання реалізується через участь студентів у професійних тренінгах, майстер-класах, підготовку до отримання робочої спеціальності. Тренінги – форма навчання, що поєднує короткі теоретичні семінари та практичне відпрацювання навичок за короткий проміжок часу. Майстер-класи – це метод узагальнення та поширення професійного досвіду. Майстер-класи доцільно проводити на заняттях з виробничого навчання як індивідуально, так і з групою студентів або ж з командами [24, с. 26-28].

Формування комунікативних умінь у позааудиторному навчанні здійснюється шляхом самостійної участі студентів у підготовці майстер-класів, наукових конференцій, виховних і розважальних заходів [23, с. 48-51].

З огляду на завдання вищої школи, спрямоване на підготовку конкурентоздатного кваліфікованого всебічно розвиненого фахівця готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, потребує перегляду підходів до орієнтації у його підготовці на вивчення дисциплін технологічного циклу. Цей цикл – лише частина дисциплін, знання яких забезпечують його успішність у професії. Викладачам треба звертати увагу на забезпечення студентів знаннями основних документів, що забезпечують діяльність закладів готельно-ресторанного і туристичного бізнесу. Цих знань вимагають як міжнародні стандарти, так і повсякденна професійна діяльність фахівців означеної сфери. Лекції, практичні заняття, семінари, різноманітні позааудиторні заходи повинні мати чітку професійну спрямованість, кін-

цевою метою яких є формування всебічно розвиненої особистості фахівця.

Великі можливості для формування професійних компетенцій мають такі особливі для означених фахів форм взаємодії: майстер-класи, тренінги, конкурси професійної майстерності, моделювання виробничих ситуацій.

Висновки. Із огляду на вищезазначене, у поле зору педагогів-практиків мають потрапляти через методики викладання професійно-орієнтованих дисциплін, виокремлені нами сучасні підходи, принципи, форми взаємодії, які забезпечують формування ключових і професійних компетенцій майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу. Їхня підготовка має бути ступеневою, неперервною, універсальною, містити диверсифіковані програми, базуватися на науково-технічних досягненнях і новітніх технологіях навчання.

Проведене дослідження не вичерпує висвітлення проблеми. Є необхідність у **подальшому пошуку** й удосконаленні шляхів формування ключових і професійних компетенцій майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, адже відсутність науково обґрунтованих досліджень проблеми не дає змоги виробити перспективні плани підготовки кваліфікованих фахівців різного рівня.

Список використаних джерел

1. Безкоровайна Л. Концепція професійної підготовки майбутніх фахівців з туризмознавства у вищих навчальних закладах. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 1–2 (16–17). С. 67–78.
2. Безкоровайна Л. В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з туризмознавства у вищих навчальних закладах : дис... д-ра пед. наук. Запоріжжя, 2018. 698 с.
3. Бильк Н. И. STEM-образование, проектное и исследовательское обучение на Полтавщине. *Организация проектной и исследовательской деятельности учащихся* : материалы науч.-практ. конф., Минск, 29–30 апреля 2019 г. / редкол.: С. В. Ситникова [и др.]; ГУО «Мин. обл. ин-т развития образования». Минск, 2019. С. 106–108.
4. Бурак В. Г. Компоненти готовності майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи до професійної діяльності. *Педагогічні науки*. 2021. № 94. С. 57–65.
5. Бурак В. Г. Модернізація професійної підготовки фахівців готельно-ресторанного господарства. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 4 (104). С. 7–12.
6. Бурак В. Г. Принципи професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в закладах вищої освіти. *Педагогічний альманах*. 2021. Вип. 47. С. 102–110.
7. Бурак В. Г. Професійна підготовка майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи : дефінітивний аналіз. *Педагогічний альманах*. 2020. № 46. С. 124–131.
8. Віндюк А. Структурні компоненти готовності майбутніх фахівців з готельно-курортної справи до професійної діяльності. *Молодь і ринок*. 2011. № 5 (76). С. 76–81.
9. Гарага А. В. Модель підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування. *Економічний вісник університету*. 2020. Вип. № 44. С. 50–56.
10. Готельно-ресторанний та туристичний бізнес: реалії і перспективи : тези доповідей VI Всеукр. студ. наук. конф. (Київ, 25 березня 2020 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 318 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/57cc77f413ca254e25a15f9b8b8cb653.pdf>.
11. Заблоцька І. В. Готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців сфери послуг як педагогічна проблема. *Наукові записки Нац. пед. ун-ту імені М.П. Драгоманова. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 135. С. 90–97.
12. Земліна Ю. В. Структура та компоненти професійної готовності фахівців з туризму. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Педагогіка і психологія*. 2013. № 40. С. 207–211.
13. Іванова О. А. Технологія формування активної професійної позиції майбутніх фахівців сфери обслуговування у процесі фахової підготовки: методологічний компонент. *Colloquium-journal. Pedagogical sciences*. 2020. № 26 (78). С. 23–25.
14. Казарницькова Я. Л. Процес формування професійної компетентності та працездатності майбутнього фахівця туристської індустрії. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2009. № 10 (173). С. 67–74.

15. Кожушко С. П. Використання інтерактивних технологій навчання в системі підготовки майбутніх фахівців туристичного бізнесу до професійної взаємодії. *Вісник Дніпропетровського ун-ту імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2016. № 2 (12). С. 209–214.
16. Кожушко С. П. Проектування системи підготовки майбутніх фахівців туристичної діяльності до професійної взаємодії (концептуальний компонент). *Молодь і ринок*. 2015. № 10 (129). С. 6–11.
17. Кравець С. Трансформація ключових компетентностей майбутніх фахівців готельно-ресторанного сервісу в умовах інтернаціоналізації. *Молодь і ринок*. 2018. № 1. С. 61–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2018_1_12.
18. Лебедик Л. В. Формування загальних і професійних компетенцій майбутніх викладачів економіки. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 2 (171). С. 11–14.
19. Лебедик Л. Компетентісний підхід у підготовці фахівців туристичної галузі. *Туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку регіону: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 23–24 квіт. 2015 р. Чернівці : Чернівецький торг.-економ. ін-т КНТЕУ, 2015. С. 61–63.*
20. Люта Д. Структура, критерії та рівні готовності майбутніх фахівців із туризмознавства до професійної діяльності у сфері соціального туризму. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 31. Т. 3. С. 310–315.
21. Піцұл К. С. Сутність та структура готовності майбутніх фахівців з готельної і ресторанної справи до професійної діяльності. *Молодь і ринок*. 2015. № 12 (131). С. 93–98.
22. Стандарт професійної (професійно-технічної) освіти «Агент з організації туризму». Наказ МОН України від 13.11.2017 р № 1465. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesiyno-tehnichna-osvita/derzhavni-standarti-navchalni-plani-taprogrami/zatverdzeni-standarti-profesiyno-tehnichnoi-osviti-2017>.
23. Стрельников В. Ю. Проблеми та перспективи формування професійних компетенцій майбутніх спеціалістів сфери ресторанного обслуговування. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 2. С. 48–51.
24. Стрельников В. Ю. Формування професійних компетенцій спеціаліста сфери ресторанного обслуговування. *Актуальні питання розвитку та організації готельно-ресторанного бізнесу в сучасних умовах* : матеріали Всеукр. інтернет-конф. викладачів, аспірантів та студ., 20–21 берез. 2014 р., м. Донецьк / редкол.: Азарян О.М. (голова оргком.) та ін. Донецьк : ДонНУЕТ, 2014. С. 26–28. URL: http://dondnet.edu.ua/attachments/article/2014/t_20_03_14.pdf.
25. Сучасні інноваційні технології у сфері готельно-ресторанного господарства : матеріали студ. наук. Інтернет-конф., 17 трав., 2018 р. Чернівці. 212 с.
26. Ткаченко М. В. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2018. 20 с.
27. Чуба І. О., Криволапов Е. А. Шляхи підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи методами перехресного навчання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 63. Т. 2. С. 206–210.
28. Штифурк В. Є., Самохвал О. О. Теоретичне обґрунтування змістового компонента фахової підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі німецькомовних країн. *Science Review*. 2020. № 4 (31). С. 12–19.
29. Bilyk N. I. Communicative competence as a professional quality of teacher for general secondary education. *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine* : monograph / edit. S. T. Zolotukhina, I. M. Trubavina. Vienna : Premier Publishing, 2019. P. 191–201.
30. Burak V. Training of future specialists in hotel and restaurant industry in higher educational establishments in the conditions of distance learning. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2020. № 6 (39). P. 16–20.

References

1. Bezkorovayna, L. (2017). Kontsepsiya profesijnoyi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv z turizmознавства u vyshchikh navchalnykh zakladakh [The concept of professional training of future specialists in tourism in higher education]. *Osvitohichnyy dyskurs [Educational discourse]*, 1-2 (16-17), 67-78 [in Ukrainian].
2. Bezkorovayna, L. V. (2018). *Teoretychni i metodychni zasady profesijnoyi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv z turizmознавства u vyshchikh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodical bases of professional training of future specialists in tourism in higher educational institutions]*. (D. diss.). Zaporizhzhya [in Ukrainian].
3. Bylyk, N. I. (2019). STEM-obrazovanye, proektnoe u yssledovatel'skoe obucheniye na Poltavshchynе [STEM-education, design and research training in Poltava region]. In S. V. Sytnykova (Ed.), *Orhanyzatsiyna proektnoy u yssledovatel'skoy deyatelnosti uchashchikhsya [Organization of design and research activities of students]: materyaly nauch.-prakt. konf.* (pp. 106-108). Mynsk: Myn. obl. yn-t razvitya obrazovannya [in Russian].
4. Burak, V. H. (2021). Komponenty hotovnosti maybutnikh fakhivtsiv hotelno-rstorannoyi spravy do profesijnoyi diyalnosti [Components of readiness of future specialists of hotel and restaurant business for professional activity]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 94, 57-65 [in Ukrainian].
5. Burak, V. H. (2020). Modernizatsiya profesijnoyi pidhotovky fakhivtsiv hotelno-rstorannoho hospodarstva [Modernization of professional training of hotel

- and restaurant industry]. *Nova pedahohichna dumka [New pedagogical thought]*, 4 (104), 7-12 [in Ukrainian].
6. Burak, V. H. (2021). Pryntsypy profesiynoi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv hotelno-restorannoyi spravy v zakladakh vyshchoyi osvity [Principles of professional training of future specialists in hotel and restaurant business in higher education]. *Pedahohichnyy almanakh [Pedagogical almanac]*, 47, 102-110 [in Ukrainian].
 7. Burak, V. H. (2021). Profesiyna pidhotovka maybutnikh fakhivtsiv hotelno-restorannoyi spravy : definytivnyy analiz [Professional training of future specialists in hotel and restaurant business: a definitive analysis]. *Pedahohichnyy almanakh [Pedagogical almanac]*, 46, 124-131 [in Ukrainian].
 8. Vindyuk, A. (2011). Strukturni komponenty hotovnosti maybutnikh fakhivtsiv z hotelno-kurortnoyi spravy do profesiynoi diyalnosti [Structural components of readiness of future specialists in hotel and resort business]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 5 (76), 76-81 [in Ukrainian].
 9. Haraha, A. V. (2020). Model pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannya [Model of training future professionals in the field of service]. *Ekonomichnyy visnyk universytetu [Economic Bulletin of the University]*, 44, 50-56 [in Ukrainian].
 10. Mazaraki, A. A. (Ed.). (2020). *Hotelno-restoranny ta turystychnyy biznes: realiyi i perspektyvy [Hotel and restaurant and tourism business: realities and prospects]: tezy dopovidy VI Vseukr. stud. nauk. konf. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t.* Retrieved from <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/57cc77f413ca254e25a15f9b8b8cb653.pdf> [in Ukrainian].
 11. Zablotska, I. V. (2017). Hotovnist do profesiynoi diyalnosti maybutnikh fakhivtsiv sfery posluh yak pedahohichna problema [Readiness for professional activity of future specialists in the field of services as a pedagogical problem]. *Naukovi zapysky Nats. ped. un-tu imeni M.P. Drahomanova: Pedahohichni nauky [Scientific notes of the National Pedagogical University named after MP Drahomanov: Pedagogical sciences]*, 135, 90-97 [in Ukrainian].
 12. Zemlina, Yu. V. (2013). Struktura ta komponenty profesiynoi hotovnosti fakhivtsiv z turizmu [Structure and components of professional readiness of tourism specialists]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzh. ped. un-tu imeni Mykhayla Kotsyubynskoho : Pedahohika i psykholohiya [Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynsky: Pedagogy and Psychology]*, 40, 207-211 [in Ukrainian].
 13. Ivanova, O. A. (2020). Tekhnolohiya formuvannya aktyvnoyi profesiynoi pozytsiyi maybutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannya u protsesi fakhovoyi pidhotovky: metodolohichnyy komponent [Technology of formation of active professional position of future specialists in the field of service in the process of professional training: methodological component]. *Colloquium-journal: Pedagogical sciences*, 26 (78), 23-25 [in Ukrainian].
 14. Kazarnytskova, Ya. L. (2009). Protse formuvannya profesiynoi kompetentnosti ta pratsezdatsnosti maybutnoho fakhivtsya turyst-skoyi industriyi [The process of formation of professional competence and efficiency of the future specialist of the tourism industry]. *Visnyk Luhanskoho nats. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky [Bulletin of Luhansk National University. Taras Shevchenko. Series: Pedagogical sciences]*, 10 (173), 67-74 [in Ukrainian].
 15. Kozhushko, S. P. (2016). Vykorystannya interaktyvnykh tekhnolohiy navchannya v systemi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv turystychnoho biznesu do profesiynoi vzayemodiyi [The use of interactive learning technologies in the system of training future tourism professionals for professional interaction]. *Visnyk Dnipropetrovskoho un-tu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Pedahohika i psykholohiya. Pedahohichni nauky [Bulletin of Alfred Nobel University of Dnepropetrovsk. Series: Pedagogy and Psychology. Pedagogical sciences]*, 2 (12), 209-214 [in Ukrainian].
 16. Kozhushko, S. P. (2015). Proektuvannya systemy pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv turystychnoyi diyalnosti do profesiynoi vzayemodiyi (kontseptualnyy komponent) [Designing a system of training future tourism professionals for professional interaction (conceptual component)]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 10 (129), 6-11 [in Ukrainian].
 17. Kravets, S. (2018). Transformatsiya klyuchovykh kompetentnostey maybutnikh fakhivtsiv hotelno-restorannoho servisu v umovakh internatsionalizatsiyi [Transformation of key competencies of future specialists of hotel and restaurant service in the context of internationalization]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 1, 61-66. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2018_1_12 [in Ukrainian].
 18. Lebedyk, L. V. (2017). Formuvannya zahalnykh i profesiynykh kompetentsiy maybutnikh vykladachiv ekonomiky [Formation of general and professional competencies of future teachers of economics]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of the modern teacher]*, 2 (171), 11-14 [in Ukrainian].
 19. Lebedyk, L. (2015). Kompetentisnyy pidkhid u pidhotovtsi fakhivtsiv turystychnoyi haluzi [Competence approach in training tourism professionals]. In *Turyzm yak priorytetnyy napryam sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu [Tourism as a priority area of socio-economic development of the region]: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 61-63).* Chernivtsi: Chernivetskyi torh.-ekonom. in-t KNTEU [in Ukrainian].
 20. Lyuta, D. (2020). Struktura, kryteriyy ta rivni hotovnosti maybutnikh fakhivtsiv iz turyzmoznavstva do profesiynoi diyalnosti u sferi sotsialnoho turizmu [Structure, criteria and levels of readiness of future specialists in tourism to professional activity in the field of social tourism]. *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk [Current issues of the humanities]*, 31, 3, 310-315 [in Ukrainian].
 21. Pitsul, K. S. (2015). Sutnist ta struktura hotovnosti maybutnikh fakhivtsiv z hotelnoyi i restorannoyi spravy do profesiynoi diyalnosti [The essence and structure of readiness of future specialists in hotel and restaurant business for professional activity]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 12 (131), 93-98 [in Ukrainian].
 22. *Standart profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity "Ahent z orhanizatsii turyzmu" [The Standard of Professional (Vocational) Education "Travel Agent"]*, the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 1465 as of November 13, 2017. (2017). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesiino-tehnichna-osvita/derzhavni-standartinavchalni-plani-ta-programi/zatverdzeni-standarti-profesijno-tehnichnoi-osviti-2017> [in Ukrainian].
 23. Strelnikov, V. Yu. (2014). Problemy ta perspektyvy formuvannya profesiynykh kompetentsiy maybutnikh spetsialistiv sfery restorannoho obsluhovuvannya [Problems and prospects of formation of professional competencies of future specialists in the field of restaurant service]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 2, 48-51 [in Ukrainian].
 24. Strelnikov, V. Y. (2014). Formuvannya profesiynykh kompetentsiy spetsialista sfery restorannoho obsluhovuvannya [Formation of professional competencies of a specialist in the field of restaurant service]. In O. M. Azaryan (Ed.), *Aktualni pytannya rozvytku ta orhanizatsiyi hotelno-restorannoho biznesu v suchasnykh umovakh [Current issues of development and organization of hotel and restaurant business in modern conditions]: materials All-Ukrainian. internet conference teachers, graduate students and students (pp. 26-28).* Donetsk: DonNUET. Retrieved from http://donduet.edu.ua/attachments/article/2014/t_20_03_14.pdf [in Ukrainian].
 25. *Suchasni innovatsiyi tekhnolohiyi u sferi hotelno-restorannoho hospodarstva [Modern innovative technologies in the field of hotel and restaurant industry]: materialy student-skoyi naukovoyi Internet-konferentsiyi.* (2018). Chernivtsi [in Ukrainian].
 26. Tkachenko, M. V. (2018). *Formuvannya pidpryemnytskoyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv restorannoho hospodarstva u profesiyno-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Formation of entrepreneurial competence of future specialists of restaurant business in vocational schools].* (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
 27. Chueva, I. O., & Krivolapov, E. A. (2019). Shlyakhy pidvyshchennya konkurentospromozhnosti maybutnikh fakhivtsiv hotelno-restorannoyi spravy metodamy perekhresnoho navchannya [Ways to increase the competitiveness of future professionals in the hotel and restaurant business by cross-learning methods]. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchey i zahalnoosvitniy shkolkakh [Pedagogy of formation of creative personality in higher and general education schools]*, 63, 2, 206-210 [in Ukrainian].
 28. Shtyfurak, V. E., & Samokhval, O. O. (2020). Teoretychne obgruntuvannya zmistovoho komponenta fakhovoyi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv turystychnoyi haluzi nimetskomovnykh krayin [Theoretical substantiation of the content component of professional training of future specialists in the tourism industry of German-speaking countries]. *Science Review*, 4 (31), 12-19 [in Ukrainian].
 29. Bilyk, N. I. (2019). Communicative competence as a professional quality of teacher for general secondary education. In S. T. Zolotukhina, & I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine: monograph (pp. 191-201).* Vienna: Premier Publishing.
 30. Burak V. (2020). Training of future specialists in hotel and restaurant industry in higher educational establishments in the conditions of distance learning. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 6 (39), 16-20.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 17.05.2021